

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ

Αφηγηματικές Τεχνικές	Αφήγηση & αφηγητής	Τύποι αφηγητή		
		Οπτική γωνία		
		Εστίαση		
		Αφηγηματικά επίπεδα		
	Αφηγηματικό υλικό	Ιστορία (μύθος/ υπόθεση)		
		Πλοκή		
		Δομή		
		Χαρακτήρας		
	Αφηγηματικός χρόνος	Διάρκεια		
		Συχνότητα		
		Αναχρονίες		
	Αφηγηματικές Τεχνικές	Αφηγηματικοί Τρόποι	Διήγηση	
			Μίμηση	
			Διάλογος	
			Περιγραφή	
Σχόλια				
Εσωτερικός μονόλογος				
Ελεύθερος πλάγιος λόγος				
Εκφραστικοί τρόποι		Υφολογικά στοιχεία		
		Εικόνες		
		Σύμβολα		
		Προσωπεία		
		Μοτίβα		
		Εκφραστικά μέσα	Σχήματα λόγου	
			Στίξη	
Η επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)				
Μορφοσυντακτικές μικροδομές:				
Η επιλογή στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης				

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Είναι υπαρκτό πρόσωπο. Είναι ο αποδέκτης, το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται ο πομπός. Ενδέχεται να είναι και πρόσωπο της αφήγησης.

Η αναγνωστική διαδικασία επηρεάζεται από:

1. το ίδιο το κείμενο, που ως ένα βαθμό κατευθύνει τον αναγνώστη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι του στερεί κάθε ελευθερία.
2. τον ψυχισμό του αναγνώστη.
3. τις γνώσεις και εμπειρίες του αναγνώστη σε σχέση τόσο με τον πραγματικό κόσμο όσο και με τη λογοτεχνία.

ΑΠΟΔΕΚΤΗΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Σε ένα αφηγηματικό κείμενο, ο πομπός είναι ο αφηγητής, από τον οποίο εκφέρεται η αφήγηση. Από την άλλη πλευρά, εκείνος που προσλαμβάνει την ίδια αυτή αφήγηση είναι ο λεγόμενος «αποδέκτης». Εκτός από πολύ σπάνιες και ειδικές περιπτώσεις, ο αποδέκτης της αφήγησης δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον αναγνώστη, ακριβώς όπως δεν πρέπει να ταυτίζεται ο αφηγητής με το συγγραφέα.

ΤΥΠΟΙ ΑΠΟΔΕΚΤΗ ΑΦΗΓΗΣΗΣ (GENETTE)

Εξωδιηγητικός

Ο εξωδιηγητικός αποδέκτης ταυτίζεται πάντα με κάποιο πρόσωπο έξω από την ιστορία και σπανίως με τον αναγνώστη

Ενδοδιηγητικός

Ο ενδοδιηγητικός αποδέκτης είναι ένας απ' τους χαρακτήρες που συμμετέχουν ενεργά στην ιστορία και κάποια στιγμή βρίσκεται στη θέση του ακροατή ή συνομιλητή.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ο συγγραφέας είναι ο λογοτέχνης, ο δημιουργός, ο οποίος δεν πρέπει να συγχέεται με τον αφηγητή, άσχετα αν σε ορισμένες περιπτώσεις ταυτίζονται. Ο συγγραφέας είναι ένα ιστορικό δεδομένο, ένα υπαρκτό πρόσωπο που ανήκει στον πραγματικό κόσμο και εκπέμπει μια πλαστή ιστορία προς ένα άλλο υπαρκτό πρόσωπο, τον αναγνώστη.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Είναι το πρόσωπο που εκφέρει το λόγο. Με τον όρο «αφηγητής» χαρακτηρίζεται συνήθως το πρόσωπο που αφηγείται, που μεταφέρει δηλαδή λεκτικά —γραπτά ή προφορικά— σε κάποιους άλλους, μιαν ιστορία. Σ' ένα αφηγηματικό κείμενο, ο αφηγητής είναι η «φωνή» που αναλαμβάνει την ευθύνη της αφηγηματικής πράξης.

- Στις μη μυθοπλαστικές αφηγήσεις, η φωνή αυτή ταυτίζεται με το υποκείμενο που μιλά και κυριολεκτικά παράγει και εκπέμπει τον αφηγηματικό λόγο.
- Στα μυθοπλαστικά κείμενα, όμως, η ταύτιση αυτή δεν ισχύει: ο αφηγητής είναι απλά ο φορέας της αφήγησης, ένα γλωσσικό υποκείμενο που εκφράζεται σε μια γλώσσα η οποία συγκροτεί το κείμενο· είναι, δηλαδή, μια λειτουργία του κειμένου και όχι ένα πρόσωπο. Ο αφηγητής αποτελεί μέλος του μυθοπλαστικού κόσμου του κειμένου και απευθύνεται σε ένα άλλο μέλος αυτού του κόσμου, το λεγόμενο αποδέκτη της αφήγησης.
- Ωστόσο και στα μυθοπλαστικά κείμενα ενδέχεται να υπάρξουν περιπτώσεις ταύτισης συγγραφέα και αφηγητή, οι οποίες αποτελούν ρητορική χειρονομία.

ΦΩΝΗ ΑΦΗΓΗΤΗ

Οι «φωνές» στη λογοτεχνία σχετίζονται με την αφηγηματική φωνή (narrative voice), δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία παρουσιάζεται στον αναγνώστη. Η αφήγηση μπορεί να γίνεται σε πρώτο πρόσωπο, σε τρίτο πρόσωπο (με παντογνώστη ή περιορισμένο αφηγητή) ή να είναι πολυφωνική. Η επιλογή της φωνής συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της αισθητικής αξίας, της ατμόσφαιρας και της αίσθησης οικειότητας του έργου, ενώ συχνά αντανακλά το προσωπικό ύφος και τη σφραγίδα του συγγραφέα. Κύριοι τύποι αφηγηματικής φωνής:

- ✓ Πρωτοπρόσωπη αφήγηση (Εγώ): Ο αφηγητής συμμετέχει στην πλοκή ως χαρακτήρας, προσφέροντας άμεση και υποκειμενική οπτική. Τριτοπρόσωπη αφήγηση (Αυτός/Αυτή): Παντογνώστης αφηγητής: Έχει πλήρη γνώση των γεγονότων, των σκέψεων και του χρόνου της ιστορίας.
- ✓ Περιορισμένος αφηγητής: Παρακολουθεί κυρίως τον εσωτερικό κόσμο ενός συγκεκριμένου προσώπου.
- ✓ Πολυφωνία: Συνύπαρξη πολλών αφηγηματικών φωνών και οπτικών, που συχνά έρχονται σε αντίθεση, όπως στα έργα του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι.
- ✓ «Χαμηλές φωνές»: Αναφέρονται σε αφηγήσεις που δίνουν έμφαση στην εσωτερική εμπειρία, την καθημερινότητα και την απουσία έντονου ηρωισμού, χαρακτηριστικό συχνά της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας.

ΣΙΩΠΗ

Η «σιωπή» στη λογοτεχνία, που εκφράζεται συχνά με αποσιωπητικά, υπαινιγμούς και ελλειπτικές διατυπώσεις, αποτελεί ιδιαίτερα δυναμικό εκφραστικό εργαλείο. Δίνει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά στην πρόσληψη του κειμένου, καλύπτοντας ο ίδιος τα νοηματικά κενά, ενώ ταυτόχρονα αποδίδει συναισθήματα και καταστάσεις όπως ο φόβος, η απουσία, η μοναξιά ή ό,τι θεωρείται αυτονόητο, χωρίς να καταφεύγει σε αναλυτικές εξηγήσεις.

Κύριες λειτουργίες της σιωπής στη λογοτεχνία:

- **Ενεργοποίηση του αναγνώστη:** Τα κενά που αφήνει η σιωπή καλούν τον αναγνώστη να τα συμπληρώσει, συμβάλλοντας ο ίδιος στη διαμόρφωση του νοήματος.
- **Υπαινικτική έκφραση:** Ο δημιουργός αξιοποιεί τη σιωπή για να υποδηλώσει σκέψεις ή καταστάσεις, επιτρέποντας περισσότερες από μία ερμηνείες.
- **Συναισθηματική ένταση:** Ορισμένες σκέψεις αποσιωπώνται σκόπιμα, ώστε να αποφευχθεί η άμεση έκθεση σε επώδυνα ή φορτισμένα συναισθήματα.
- **Παράλειψη του αυτονόητου:** Η σιωπή χρησιμοποιείται για να παρακαμφθούν στοιχεία που θεωρούνται δεδομένα ή μη αναγκαία για την κατανόηση του κειμένου.

ΕΣΤΙΑΣΗ (GENETTE)

ΑΦΗΓΗΣΗ ΜΕ ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΕΣΤΙΑΣΗ (ΧΩΡΙΣ ΕΣΤΙΑΣΗ)	ΑΦΗΓΗΣΗ ΜΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΣΤΙΑΣΗ	ΑΦΗΓΗΣΗ ΜΕ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΕΣΤΙΑΣΗ
<p>Είναι η αφήγηση από έναν παντογνώστη αφηγητή (αφηγητής-θεός), ο οποίος γνωρίζει περισσότερα σε σχέση με αυτά που γνωρίζουν τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην ιστορία, αφού τα γεγονότα και οι καταστάσεις παρουσιάζονται σύμφωνα με τη δική του αντίληψη. Γνωρίζει τις ακόμα και τις πιο μύχιες σκέψεις και τα κίνητρα των προσώπων της ιστορίας. Είναι αντικειμενική αφήγηση (τριτοπρόσωπη αφήγηση). (π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ: Νίκος Κάσδαγλης «Σοροκάδα».)</p>	<p>Είναι η αφήγηση (πρωτοπρόσωπη ή τριτοπρόσωπη) στην οποία η αφηγηματική σκοπιά είναι περιορισμένη και ο αφηγητής, ο οποίος ταυτίζεται με ένα πρόσωπο του έργου, καθώς συμμετέχει στα γεγονότα της αφήγησης έχει γνώση και εποπτεία μόνο όσων υποπίπτουν στην αντίληψή του. Έτσι, ο αναγνώστης δε μαθαίνει τα πάντα, αλλά μόνο όσα υποπίπτουν στην αντίληψη του αφηγητή και μάλιστα από υποκειμενική σκοπιά. [π.χ. Νεοελληνική Λογοτεχνία (Γ Λυκείου Ανθρωπιστικών Σπουδών): Γεώργιος Βιζυηνός «Το αμάρτημα της μητρός μου»: το συμβάν στην εκκλησία το βράδυ]</p> <p><u>Η εσωτερική εστίαση διακρίνεται σε:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ σταθερή / μονοεστιακή: στην οποία το σύνολο των πληροφοριών περνά από ένα μόνο ήρωα. ➤ μεταβλητή: στην οποία παρατηρείται εναλλαγή στους ήρωες που εστιάζουν. ➤ πολλαπλή: στην οποία ο αναγνώστης παρακολουθεί το ίδιο γεγονός μέσα από τη ματιά διαφόρων ηρώων. 	<p>Είναι η αφήγηση στην οποία ο αφηγητής γνωρίζει πιο λίγα από τα πρόσωπα του έργου. Σε αυτό το είδος αφήγησης, ένα πρόσωπο της ιστορίας παρουσιάζεται μπροστά στον αναγνώστη να δρα ή εξιστορούνται οι πράξεις του, αλλά ο αναγνώστης δεν έχει πρόσβαση στις σκέψεις και στα συναισθήματά του. Παραπέμπει στην τεχνική του κινηματογράφου, καθώς καταγράφονται μόνο οι πράξεις που γίνονται αντιληπτές, χωρίς την αντίστοιχη ερμηνεία τους, όπως όταν καταγράφονται λόγου χάρη από μια κάμερα.</p>

ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ

Είναι η σκοπιά μέσα από την οποία θεωρεί τα δρώμενα ο αφηγητής και η απόσταση που παίρνει από τα πρόσωπα ή πράγματα (ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία και τη νοοτροπία του).

Η έννοια της οπτικής γωνίας αφορά το «ποιος βλέπει» την ιστορία, μέσα, δηλαδή, από τα μάτια ποιου προσώπου παρακολουθούμε τα γεγονότα.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ

Η αφήγηση πραγματοποιείται από τον βασικό ήρωα ή ένα δευτερεύον πρόσωπο, το οποίο δεν μπορεί να έχει πλήρη γνώση, καθώς αυτή η δυνατότητα είναι εκτός των ανθρωπίνων ορίων, και ο αναγνώστης μαθαίνει μόνο όσα υποπίπτουν στην αντίληψη του αφηγητή.

(π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ: Δημήτρης Βικέλας «Λουκής Λάρας». Ο αφηγητής είναι ο κεντρικός ήρωας και αφηγείται σε α' πρόσωπο.)

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ

Η αφήγηση πραγματοποιείται από έναν αφηγητή, ο οποίος βρίσκεται έξω από την υπόθεση και έχει πλήρη εποπτεία των γεγονότων και καταστάσεων, την οποία μεταδίδει στον αναγνώστη.

(π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Η Φόνισσα».)

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ

ΕΞΩΔΙΗΓΗΤΙΚΟ	ΕΝΔΟΔΙΗΓΗΤΙΚΟ / ΔΙΗΓΗΤΙΚΟ	ΜΕΤΑΔΙΗΓΗΤΙΚΟ / ΥΠΟΔΙΗΓΗΤΙΚΟ
<p>Αποτελείται από την αφήγηση γεγονότων που είναι εξωτερικά σε σχέση με το κείμενο, όπως πρόλογοι, επίλογοι, εισαγωγές... (π.χ. Ομήρου Οδύσσεια: Η επίκληση του ποιητή στη Μούσα.)</p>	<p>Περιλαμβάνει τα γεγονότα που ανήκουν στην κύρια ιστορία / αφήγηση. (π.χ. Ομήρου Οδύσσεια: Οι περιπέτειες του Οδυσσέα από το νησί της Καλυψώς ως την Ιθάκη.)</p>	<p>Περιλαμβάνει τη δευτερεύουσα αφήγηση, η οποία εγκιβωτίζεται στην κύρια αφήγηση. (π.χ. Ομήρου Οδύσσεια: Τα παλαιότερα γεγονότα, που ο Οδυσσέας αφηγείται στους Φαίακες.)</p>

ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

<p>α' πρόσωπο</p>	<p>Προσωπικός κι εξομολογητικός τόνος. Το κείμενο καθίσταται πιο ενδιαφέρον.</p>	<p>Έχει τη δύναμη της προσωπικής μαρτυρίας, καθώς κυριαρχεί η αίσθηση ότι τα γραφόμενα αποτελούν προσωπικό βίωμα. Αποκτά, έτσι, χαρακτήρα εμπιστευτικό, εξομολογητικό χαρακτήρα και εξασφαλίζεται η ζωντάνια, η αμεσότητα, η πειστικότητα και η αληθοφάνεια στην αφήγηση.</p>
<p>β' πρόσωπο</p>	<p>Ενδέχεται ο αφηγητής να κάνει έναν μονόλογο απευθυνόμενος στον εαυτό του. Αποτελεί, δηλαδή αποστροφή στον εαυτό του.</p>	<p>Το κείμενο αποκτά ζωντάνια και αμεσότητα, εξομολογητικό τόνο.</p>
	<p>Ενδέχεται ο αφηγητής να αποστρέφεται σε κάποιο άλλο πρόσωπο (που υπονοείται ή δηλώνεται).</p> <p>Ενδέχεται ο αφηγητής να απευθύνεται στους αναγνώστες του.</p>	<p>Το κείμενο αποκτά ζωντάνια και αμεσότητα, διδακτικό τόνο.</p>
<p>γ' πρόσωπο</p>	<p>Παραπέμπει στον παντογνώστη αφηγητή.</p>	<p>Μέσω αυτού του τρόπου επιτυγχάνει ο συγγραφέας να αποδώσει την απόλυτη παντογνωσία ή τη σχετική γνώση του αφηγητή. Ο αφηγητής παρουσιάζει με αντικειμενικότητα τα γεγονότα και κρατά απόσταση από αυτά.</p>

ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ (GENETTE)

Εξωδιηγητικός

Είναι ο αφηγητής ο οποίος «βγαίνει» από την ιστορία για να τη διηγηθεί και μάλιστα αφού πια αυτή έχει συντελεστεί (αφηγητής α' βαθμού).

Ενδοδιηγητικός

Είναι ο αφηγητής, ο οποίος είναι μέσα στην ιστορία και αποτελεί πρόσωπο της ιστορία και διηγείται τα γεγονότα που συνιστούν κύρια αφήγηση (αφηγητής β' βαθμού).

Μεταδιηγητικός

Είναι ο αφηγητής ο οποίος βρίσκεται μέσα στη δευτερεύουσα ιστορία και αφηγείται μια άλλη ιστορία.

ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (GENETTE)

Ομοδιηγητικός

Ο αφηγητής είναι ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας και συμμετέχει σε αυτήν ως βασικός ήρωας και πρωταγωνιστής ή ως δευτερεύον πρόσωπο ή ως απλός παρατηρητής / μάρτυρας / θεατής.

Δίνεται η εντύπωση πως όσα εξιστορούνται αποτελούν προσωπικό βίωμα και έτσι ενισχύεται η αληθοφάνεια και η αξιοπιστία τους. Το κείμενο κερδίζει σε ζωντάνια και αμεσότητα.

(π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Πατέρα στο σπίτι». Ο αφηγητής (που εδώ τυχαίνει να ταυτίζεται με τον συγγραφέα) συμμετέχει στα γεγονότα ως παρατηρητής και αφηγείται σε α' πρόσωπο.)

Ο αυτοδιηγητικός αφηγητής αποτελεί περίπτωση ομοδιηγητικού αφηγητή, ο οποίος είναι ήρωας του δικού του αφηγήματος. Η χρήση του πρώτου προσώπου (πρωτοπρόσωπη αφήγηση) δε σημαίνει πάντα ομοδιηγητικό αφηγητή. Προϋπόθεση για την ύπαρξη ομοδιηγητικού αφηγητή είναι ο ίδιος να είναι και πρόσωπο της αφήγησης.

(π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ: Δημήτρης Βικέλας «Λουκής Λάρας». Ο αφηγητής είναι ο κεντρικός ήρωας και αφηγείται σε α' πρόσωπο.)

Ετεροδιηγητικός

Ο αφηγητής δε συμμετέχει καθόλου στην ιστορία που αφηγείται. Ο συγγραφέας αναθέτει την αφήγηση σε άλλο πρόσωπο, το οποίο δεν σχετίζεται με την ιστορία, την οποία αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο (τριτοπρόσωπη αφήγηση). Έτσι στο ύφος δίνεται η αίσθηση της αποστασιοποίησης και ως εκ τούτου δυσχεραίνεται η ταύτιση του αναγνώστη με τους ήρωες και η βίωση εκ μέρους του των συναισθημάτων τους. Ωστόσο, η αφήγηση κερδίζει σε αντικειμενικότητα.

(π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ: Δημήτρης Χατζή «Ο Σιούλας ο ταμπάκος».)

ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (GENETTE)

Εξωδιηγητικός-ετεροδιηγητικός

Είναι ο αφηγητής α' βαθμού, ο οποίος ανήκει στο α' επίπεδο αφήγησης. Δεν είναι παρών ως αφηγητής στην αφήγηση που εκφέρει και αφηγείται σε γ' πρόσωπο μια ιστορία στην οποία δεν συμμετέχει.

Εξωδιηγητικός-ομοδιηγητικός

Είναι ο αφηγητής α' βαθμού, ο οποίος ανήκει στο πρώτο επίπεδο αφήγησης και αφηγείται σε α' πρόσωπο την δική του ιστορία. Είναι δηλαδή αφηγητής-πρωταγωνιστής.

Ενδοδιηγητικός-ετεροδιηγητικός

Είναι το πρόσωπο-αφηγητής β' βαθμού, στις περιπτώσεις ύπαρξης δευτέρου επιπέδου αφήγησης, το οποίο ανήκει στην κύρια αφήγηση και αφηγείται μια δευτερεύουσα ιστορία στην οποία δεν συμμετέχει.

Ενδοδιηγητικός-ομοδιηγητικός

Είναι το πρόσωπο-αφηγητής β' βαθμού, στις περιπτώσεις ύπαρξης δευτέρου επιπέδου αφήγησης, το οποίο ανήκει στην κύρια αφήγηση και αφηγείται τη δική του ιστορία. Δηλαδή, είναι ένα πρόσωπο της κύριας ιστορίας που αφηγείται την «αφήγηση μέσα στην αφήγηση» (μεταδιηγητικό επίπεδο), η οποία μάλιστα αποτελεί και την ιστορία του.

**ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ
&
ΤΗ ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ**

θεός	Παντογνώστης	Γνωρίζει τα πάντα, ακόμη και τις πιο μύχιες σκέψεις των προσώπων. Βρίσκεται παντού και πάντα. Αφηγείται σε γ' ρηματικό πρόσωπο. Έχει πλήρη εποπτεία και απόλυτη γνώση την οποία μεταδίδει στον αναγνώστη.	Η εστίαση είναι μηδενική.
άνθρωπος:	Παρατηρητής	Είναι πρόσωπο της ιστορίας που συμμετέχει στη δράση και βλέπει τα γεγονότα ως απλός θεατής, αυτόπτης μάρτυρας. Αφηγείται σε α' ρηματικό πρόσωπο. Μεταδίδει την περιορισμένη εμπειρία του για τα γεγονότα, καθώς η γνώση του για αυτά είναι σχετική και εντός των ανθρωπίνων δυνατοτήτων.	Η εστίαση είναι εσωτερική και διακρίνεται σε: σταθερή εστίαση, η οποία ακολουθεί την οπτική γωνία ενός ανθρώπου (π.χ. μονόλογος). μεταβλητή εστίαση, στην οποία η ιστορία αποδίδεται διαδοχικά μέσα από την προοπτική πολλών προσώπων (π.χ. επιστολικό μυθιστόρημα). πολλαπλή εστίαση, στην οποία το ίδιο γεγονός φωτίζεται πολλές φορές από τη σκοπιά διαφορετικών προσώπων (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα)
	πρωταγωνιστής	Διηγείται τη δική του ιστορία (α' ρηματικό πρόσωπο)	
πράγμα	κάμερα	Καταγράφονται τα γεγονότα στο παρόν (σε χρόνο ενεστώτα) σαν να βιντεοσκοποούνται. Απουσιάζουν οι αναχρονίες και τα σχόλια. Δεν υφίσταται απόλυτη ή σχετική γνώση για τα γεγονότα, αλλά υφίσταται σχετική άγνοια του αφηγητή, καθώς λέει λιγότερα από όσα γνωρίζει ο ήρωας. Η αφήγηση είναι αινιγματική.	Η εστίαση είναι εξωτερική.

ΤΥΠΟΙ ΑΦΗΓΗΤΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (WAYNE C. BOOTH)

Δραματοποιημένος

Αποτελεί ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας, βασικό ή δευτερεύον. Η οπτική γωνία είναι εσωτερική και η αφήγηση του πρωτοπρόσωπη. Η εμπειρία που μεταδίδει είναι προσωπική, περιορισμένη. (π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ: Δημήτρης Βικέλας «Λουκής Λάρας». Ο αφηγητής είναι ο κεντρικός ήρωας και αφηγείται σε α' πρόσωπο.)

Αμέτοχος

Είναι ανεξάρτητος από τα πρόσωπα της αφήγησης και βρίσκεται ταυτόχρονα παντού. Περιγράφει ή σχολιάζει τα πάντα Είναι παντογνώστης, διαθέτει εξωτερική οπτική γωνία και αφηγείται σε γ' πρόσωπο. (π.χ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Η Φόνισσα». Ο αφηγητής δεν συμμετέχει στα γεγονότα.)

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΔΟΜΗ

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο. Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ιστορία αποτελείται από μια σειρά γεγονότων, αληθινών ή μυθοπλαστικών, διευθετημένων με βάση τις χρονικό-αιτιολογικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους. Ιστορία είναι ο μύθος, το αφηγηματικό περιεχόμενο, το σύνολο των γεγονότων που παρουσιάζονται σε μια αφήγηση. Είναι η απλή χρονική διαδοχή των γεγονότων.

ΜΥΘΟΣ

Για τα λογοτεχνικά κείμενα, και κυρίως τα αφηγηματικά, ο όρος «μύθος» νοείται με το περιεχόμενο που πρώτος του έδωσε ο Αριστοτέλης. Έτσι, για ένα αφηγηματικό κείμενο (πεζό ή ποιητικό), μύθος είναι το περιεχόμενο, το αφηγημένο υλικό, η ιστορία, η υπόθεση που περιέχεται σ' αυτό. Ο μύθος περιέχει τη συνολική αφηγημένη δράση: επεισόδια, γεγονότα, περιστατικά, συγκρούσεις μεταξύ των προσώπων κτλ.

ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ: Η έννοια της μυθοπλασίας, όπως και η έννοια του μύθου, συνδέονται κυρίως με την αφήγηση. Με τον όρο «μύθος», εννοούμε το περιεχόμενο, την ιστορία, την υπόθεση που περιέχεται σε ένα λογοτεχνικό κείμενο. Συνεπώς, «μυθοπλασία» είναι το πλάσιμο, δηλαδή η κατασκευή και σύνθεση του μύθου, που φυσικά ανήκει στην επινόηση και τη φαντασία του συγγραφέα.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

1. Γεγονός ή συμβάν μέσα σε μια εκτενέστερη αφήγηση. & 2. Τμήμα ενός έργου που παρουσιάζεται σε συνέχειες.

ΠΛΟΚΗ

Πλοκή είναι η αφήγηση των γεγονότων που συγκροτούν την ιστορία, η οποία αφήγηση αυτόματα συνεπάγεται την καλλιτεχνική τους αναδιάρθρωση, μέσα απ' την κατάργηση των χρονικών και αιτιακών σχέσεων, την προσθήκη σχολίων ή παρεκβάσεων κτλ. Άρα, η ίδια ιστορία μπορεί να δοθεί μέσα από πολλές διαφορετικές πλοκές. Η φυσική σειρά της δράσης, η «ιστορία», δε συμπίπτει ποτέ με την πλοκή. Όλοι οι συγγραφείς την αλλάζουν, για λόγους αισθητικής· αλλά ακόμη και αν ένας δημιουργός ήθελε να αναπαράγει τη σειρά αυτή με απόλυτη ακρίβεια, δε θα το κατόρθωνε. Ο χρόνος της «ιστορίας» είναι πολυδιάστατος, ενώ ο χρόνος της «πλοκής» γραμμικός (αφού πρόκειται για κείμενο): όλα όσα στην «ιστορία» συμβαίνουν ταυτόχρονα, στην «πλοκή» θα εμφανιστούν αναγκαστικά το ένα μετά το άλλο. Στα αφηγηματικά κείμενα, λοιπόν, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά, δηλαδή στην πλοκή. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή - μέση - τέλος» («αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία έχει πολλές τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση - δράση - τμήμα), τελική κατάσταση». Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, και η τελική έκβαση της δράσης). Στα λογοτεχνικά κείμενα, υπάρχει ένα (ή περισσότερα) συγκεκριμένο «γεγονός», που συντελεί στην προώθηση του μύθου, δίνει ώθηση στην ιστορία, που ονομάζεται στοιχείο πλοκής.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ/ ΣΧΗΜΑΤΑ ΑΦΗΓΗΣΗΣ / ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΟΚΗΣ

Η εντελώς ιδιαίτερη διάταξη που παίρνουν, στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου αφηγήματος, τα δομικά στοιχεία της αφήγησης, ώστε να παραγάγουν νόημα. Τα κυριότερα δομικά στοιχεία της αφήγησης είναι: χώρος, χρόνος, πρόσωπα (χαρακτήρες) και πλοκή (αρχική κατάσταση –κορύφωση δράσης –λύση) http://archeia.moec.gov.cy/sm/281/glossario_logo_oron_anath.pdf

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

Ο κεντρικός ήρωας συγκρούεται με κάποιο άλλο πρόσωπο που έχει διαφορετικές ιδέες ή νοοτροπία ή στόχους. Ενίοτε, εντοπίζεται σύγκρουση στις αξίες, στα ιδανικά και στις επιδιώξεις κι επιθυμίες του ίδιου του ήρωα.

ΑΝΑΤΡΟΠΗ / ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Ένα αναπάντεχο γεγονός ανατρέπει τις προσδοκίες για την εξέλιξη της ιστορίας ή διαψεύδει τα συμπεράσματα που έχει εξάγει ο αναγνώστης για τον χαρακτήρα των ηρώων, όπως είχαν διαμορφωθεί έως εκείνο το σημείο του έργου που διαβάσει. Επίσης, ο αναγνώστης αλλά και ο ήρωας διαπιστώνει ή ανακαλύπτει κάτι που ως εκείνο το σημείο δεν γνώριζε. Το σοκ που βιώνει συμβάλλει στην ανανέωση του ενδιαφέροντός του για την εξέλιξη των γεγονότων.

ΣΑΣΠΕΝΣ / ΑΓΩΝΙΑ

Ο αφηγητής συμβέλλει στην επίταση της αβεβαιότητας του αναγνώστη για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια στους ήρωες.

ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ / ΚΟΡΥΦΩΣΗ

Μια αλυσίδα γεγονότων και σταδιακά αυξανόμενων εμποδίων κλιμακώνουν την ένταση και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο ήρωας, οδηγώντας τον στη δυσχερέστερη θέση, η οποία αποτελεί σημείο κορύφωσης.

ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗ

Τα εμπόδια στις επιδιώξεις του ήρωα αίρονται και έτσι η ένταση αποκλιμακώνεται σιγά σιγά, γεγονός που συμβάλλει στην εκτόνωση, η οποία θα αποτελέσει τη λύση.

ΔΟΛΟΠΛΟΚΙΑ

Ένας ήρωας καταστρώνει ένα σχέδιο. Το αν θα επιτύχει το σχέδιο αυτό εξαρτάται από την άγνοια ή την ευπιστία των άλλων προσώπων εναντίον των οποίων μεθοδεύεται.

ΤΡΑΓΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

Είναι η αγωνία που προκαλείται στον αναγνώστη όταν διαβλέπει τον όλεθρο ή θρίαμβο του ήρωα που πρόκειται να έρθει, αλλά ο ήρωας έχει πλήρη άγνοια.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

Στα λογοτεχνικά κείμενα (ιδιαίτερα στην αρχαία τραγωδία) συμβαίνει συχνά το εξής: ο μύθος, καθώς εξελίσσεται, παίρνει ξαφνικά μια τροπή και μια κατεύθυνση τέτοια που λογικά δεν την περιμέναμε. Η κατάσταση π.χ. στην οποία βρίσκεται ένας τραγικός ήρωας, ξαφνικά αλλάζει και μεταστρέφεται στο αντίθετό της: ο ήρωας δηλαδή από την κατάσταση της ευτυχίας μεταπίπτει στη δυστυχία (ή και αντίστροφα). Αυτή η αιφνιδιαστική μεταβολή και μεταστροφή, που ο θεατής ή ο αναγνώστης κανονικά δεν την περίμενε, ονομάζεται περιπέτεια. Η περιπέτεια, επειδή ακριβώς συμβαίνει αιφνιδιαστικά, προκαλεί στο θεατή ή τον αναγνώστη ξάφνιασμα, έκπληξη ή και απορία. Τα στοιχεία αυτά προκαλούν με τη σειρά τους συναισθηματική διέγερση, ταραχή, αγωνία και κρατούν αδιάπτωτη την προσοχή και το ενδιαφέρον του θεατή ή αναγνώστη. (πηγή: Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ - ΠΡΟΣΩΠΑ

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά.

Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με:

- τη δράση και
- τα λόγια τους,
- τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες,
- το πώς οι άλλοι τους βλέπουν,
- με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και
- με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή.

Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει:

- τις επιθυμίες και
- τα κίνητρα της δράσης του,
- την τακτική που ακολουθεί,
- την ηθική διαδρομή του,
- τις καταστάσεις ή
- τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του.

Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

ΧΡΟΝΟΣ

ΕΞΩΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

χρόνος πομπού / χρόνος συγγραφέα	Είναι η εποχή που ζει ο συγγραφέας. π.χ. Ο Όμηρος συνέθεσε τα έπη τον 8ο-7ο αι. π.Χ.
χρόνος αφηγητή / χρόνος γεγονότων	Είναι ο χρόνος των γεγονότων της αφήγησης. π.χ. Τα ομηρικά έπη αναφέρονται στην εποχή του 12ου αι. π.Χ. (χρόνος των γεγονότων)
χρόνος δέκτη	Είναι η εποχή που ζει ο αναγνώστης. π.χ. Οι ραψωδίες των ομηρικών επών ακούγονται ή διαβάζονται από την εποχή που γράφτηκαν μέχρι και σήμερα.

ΕΣΩΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

χρόνος ιστορίας	ο φυσικός χρόνος στον οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία, η φυσική σειρά των γεγονότων.
------------------------	---

χρονικά επίπεδα

παρελθόν

παρόν

μέλλον

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΒΑΣΕΙ ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΕΠΙΠΕΔΩΝ

μεταγενέστερη	Είναι η διήγηση της ιστορίας αφού έχει εξ ολοκλήρου συντελεστεί.
προγενέστερη	Είναι αφήγηση που προηγείται της έναρξης της ιστορίας.
ταυτόχρονη	Αφήγηση της οποίας η εκφώνησή είναι σύγχρονη της ιστορίας.
παρέμβλητη	Παρατηρείται όπου ο αφηγητής διηγείται μαζί με τα γεγονότα που συντελέστηκαν και τις σκέψεις που του έρχονται κατά τη στιγμή της γραφής.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΧΡΟΝΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Ευθύγραμμη αφήγηση / ομαλή / γραμμική: Τα γεγονότα παρουσιάζονται με τη σειρά που συνέβησαν. Η παρουσίαση των γεγονότων συμβαδίζει με τη σειρά που αυτά συνέβησαν. Μέθοδος κατανοητή αλλά ανιαρή και μονότονη.

[π.χ. Νεοελληνική Λογοτεχνία (Γ Λυκείου Ανθρωπιστικών Σπουδών): Στρατής Δούκας «Ιστορία ενός αιχμαλώτου»).

Αφήγηση με αναχρονίες: Η παρουσίαση των γεγονότων δεν ακολουθεί την πραγματική τους σειρά για να καταστεί η αφήγηση πιο ενδιαφέρουσα μέσω των πρίδεασμών και προσημάνσεων. [π.χ. Ομήρου Οδύσσεια].

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- **ab ovo (από την αρχή):** Η παρουσίαση των γεγονότων της ιστορίας από την αρχή που επιτρέπει τη συνολική παρακολούθηση της ιστορίας χωρίς σύγχυση.

Όμως, ο αφηγημένος χρόνος που οριοθετείται από την αρχή μέχρι το τέλος της αφήγησης δεν συμπίπτει πάντα με το χρόνο της ιστορίας, εφόσον τα γεγονότα δεν ακολουθούν πάντα τη φυσική χρονική σειρά. Ο αφηγητής συχνά παραβιάζει την ομαλή πορεία με αναχρονίες, δηλαδή παραβιάσεις στη φυσική σειρά των γεγονότων για να δώσει επιπλέον πληροφορίες και να προϋδεάσει για τα μελλούμενα αλλά και για να κάνει πιο ενδιαφέρουσα την αφήγηση:

- **αναδρομές ή αναλήψεις:** Είναι γεγονότα του παρελθόντος που διακόπτουν την κανονική χρονική σειρά των συμβάντων.

π.χ. «Τα μόνα γνώριμα έργα είναι του καταμετρητή, του εισπράκτορα, του πάρεδρου και του αστυνόμου. Απ' όλα αυτά είχε περάσει κι ο πατέρας στο χωριό του, μα κάτω στην πόλη που κατέβηκε, δε βρέθηκε εύκαιρη καμιά από αυτές τις θέσεις, κι ο πεθερός του ντρεπόταν από τον κόσμο να τον βλέπει να κάθεται άεργος και τον βίαζε να πιάσει κατιτί να κάνει. Κι ο πατέρας, το προχειρότερο που βρήκε ήταν το εμπόριο. Το άρχισε στο πόδι και σα στα χωρατά. Κι άξαφνα βρέθηκε χωμένος μέσα στα γεμάτα. Χωρίς να καταλάβει πώς, βρέθηκε μια στιγμή να έχει στο χέρι του όλο σχεδόν το γύρο της επαρχίας.»

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, «Το σπίτι του δασκάλου»

- **εξωτερική:** τα γεγονότα που αναφέρονται έχουν συμβεί σε προγενέστερο χρονικό σημείο από αυτό που αποτελεί την αρχή της κύριας αφήγησης.
- **εσωτερική:** τα γεγονότα που αναφέρονται έχουν συμβεί σε χρονικό σημείο μετά την αρχή της κύριας αφήγησης.
- **μεικτή:** αναφέρεται σε γεγονότα που ξεκίνησαν πριν την αφετηρία της κύριας αφήγησης, αλλά εκτείνονται και μετά από αυτό.
- **ομοδιηγητική εσωτερική:** αναφέρεται στην ίδια γραμμή δράσης με την κύρια.
- **ετεροδιηγητική εσωτερική:** αναφέρεται σε γραμμή δράσης της ιστορίας και σε περιεχόμενο διαφορετικό από εκείνο της κύριας αφήγησης.
- **πρόδρομες αφηγήσεις ή προλήψεις:** Πρόκειται για εκ των προτέρων αναφορά σε γεγονότα που θα γίνουν σε ύστερο χρόνο. Στόχος του δημιουργού είναι να διατηρεί κάτω από τον έλεγχό του τον βαθμό κατανόησης της ιστορίας αλλά και το ενδιαφέρον του αναγνώστη αμείωτο.

π.χ. «Δέν ήξευρον άκομη ότι δεκαετές παιδιόν οχι τήν μητέρα, άλλ' ουδέ τόν έαυτόν του δέν δύναται νά θρέψη. Καί δέν έφантаζόμην, όποια φοβεραί περιπέτεια μέ περιέμενον καί πόσας πικρίας έμελλον άκομη νά ποτίσω τήν μητέρα μου διά τής ξενιτείας εκείνης, δι' ής ήλπίζον νά τήν άνακουφίσω.»

Γεώργιος Βιζυηνός, «Το αμάρτημα της μητρός μου»

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΒΙΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΟΜΑΛΗ ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Ο συγγραφέας προκειμένου να έλξει την προσοχή και να διεγείρει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και να αποφύγει μια κουραστική και ανιαρή αφήγηση καταφεύγει σε τεχνικές που παραβιάζουν την ομαλή χρονική σειρά των γεγονότων. Οι τεχνικές αυτές δημιουργούν στον αναγνώστη αφηγηματικά κενά, τα οποία του δημιουργούν ερωτηματικά για τα οποία αναζητά απαντήσεις. Αυτά τα «κενά» αίρονται, όταν ο συγγραφέας με αναδρομική αφήγηση βρίσκει την κατάλληλη ευκαιρία να αφηγηθεί όσα χρονικά προηγήθηκαν, αποκαθιστώντας την ομαλή ροή και εξέλιξη του μύθου. Από την άλλη προΐδεάζει και προετοιμάζει ψυχολογικά τον αναγνώστη με νύξεις και αναφορές που σχετίζονται με τη μελλοντική εξέλιξη της ιστορίας.

- **In medias res** (στο μέσο των πραγμάτων): Τα γεγονότα της ιστορίας δεν παρουσιάζονται να εκτυλίσσονται από την αρχή αλλά ο αφηγητής μεταφέρει τον αναγνώστη στο κρισιμότερο σημείο της πλοκής και ύστερα με αναδρομή στο παρελθόν παρουσιάζονται όσα προηγήθηκαν. Χρησιμοποιείται για να τονιστεί το κρισιμότερο γεγονός και για εντυπωσιασμό του αναγνώστη.
- **εγκιβωτισμός**: Παρατηρείται όταν η κύρια ιστορία διακόπτεται για να αρχίσει η αφήγηση μιας άλλης ιστορίας, η οποία είναι συνήθως μικρότερης σε έκταση. Μόλις ολοκληρωθεί η αυτή η ιστορία, ο αφηγητής επανέρχεται στην αφήγηση της βασικής ιστορίας. Αναδεικνύει τα γεγονότα της ιστορίας ή με την τεχνική της αναδρομής στο παρελθόν ή παρουσιάζοντας τα γεγονότα από την οπτική άλλων προσώπων.
- **παρέκβαση**: Πρόκειται για εμβόλιμη αφήγηση, η οποία διακόπτει τη φυσική ροή των γεγονότων και στην οποία γίνεται αναφορά σε άλλο θέμα, το οποίο, όμως, δεν σχετίζεται άμεσα με την υπόθεση και την εξέλιξη του έργου. Δημιουργεί επιβράδυνση επιτείνοντας την αγωνία και ενίοτε αποκαλύπτει προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα.
- **προΐδεασμός/ προσημάνση**: Πρόκειται για την ψυχολογική προετοιμασία του αναγνώστη για όσα θα ακολουθήσουν. Ο αφηγητής δίνει μια γενική και αόριστη ιδέα για κάτι που πρόκειται να συμβεί αργότερα διεγείροντας την αγωνία του.
- **προοικονομία**: Σχετίζεται με την πλοκή. Είναι ο τρόπος με τον οποίο διευθετούνται τα γεγονότα και δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις, οι οποίες θα συντελέσουν έτσι ώστε η εξέλιξη της πλοκής να γίνεται φυσικά και λογικά. Σκοπό έχει να προετοιμάσει τον αναγνώστη για μελλοντικές σκηνές και να προετοιμάσει λεπτομέρειες και γεγονότα του μύθου που θα παρουσιαστούν αργότερα.
- **αντίστροφη**: Η έναρξη της αφήγησης γίνεται αντίστροφα, δηλαδή από το τέλος της ιστορίας για να καταλήξει στην αρχή.
- **δραματικό απρόοπτο**: Είναι το περιστατικό το οποίο λειτουργεί απροσδόκητα και εξυπηρετεί την οικονομία του έργου, καθώς συμβάλλει στην προώθηση του μύθου και την εξέλιξη των γεγονότων, αφού ωθεί τα πρόσωπα να αλλάξουν τους προγραμματισμούς της δράσης τους. Ξαφνιάζει τον αναγνώστη και επιτείνει την προσοχή και το ενδιαφέρον του.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

Τη συστολή (ή τη διαστολή) του χρόνου την επιβάλλει η γενικότερη αφηγηματική οικονομία που ακολουθεί ο δημιουργός του κειμένου. Έτσι, είναι δυνατόν ένα συγκεκριμένο γεγονός που ο αφηγητής κρίνει ότι δεν έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, να περιστέλλεται και να περιορίζεται χρονικά. Αυτή την περιστολή της χρονικής του διάρκειας ονομάζεται συστολή του χρόνου. Αντίθετα, όταν κάποιο γεγονός κριθεί ότι έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, η αφήγηση το διευρύνει, το απλώνει χρονικά, διαστέλλοντας έτσι τη χρονική του διάρκεια.

<p>επιτάχυνση</p>	<p>Γεγονότα μεγάλης διάρκειας παρουσιάζονται σύντομα για να αποφευχθεί η κούραση του αναγνώστη από τη μονοτονία αυτονόητων ή επαναλαμβανόμενων γεγονότων. Ο χρόνος της αφήγησης έχει μικρότερη διάρκεια από το χρόνο της ιστορίας.</p>	<p>π.χ. «Χαίρομαι νά κοιτάζω τίς άδρες καί τίμιες φυσιογνωμίες τους, κι άνατριχιάζω βαθιά, όταν σκέφτομαι πώς αυτός πού μου μιλά είναι δικός μου άνθρωπος, τής φυλής μου. Κάτι σά ζεστό κύμα μέ σκεπάζει ξαφνικά, θαρρείς καί γύρισα επίτελους στήν πατρίδα. Δέν έχει σημασία πού δέ γνώρισα ποτέ αυτή τήν πατρίδα ή πού δέ γεννήθηκα κάν εκεί. Τό αίμα μου από κεί μονάχα τραβάει· έκτός κι άν είναι άληθινό πώς ό άνθρωπος άποτελείται άπ' αυτά πού τρώει καί πίνει, όποτε πράγματι είμαι από δώ. Καί πώς εξηγείται τότε όλη αυτή ή λαχτάρα;» Γιώργος Ιωάννου, «Μεσ στους Προσφυγικούς Συνοικισμούς»</p>
<p>επιβράδυνση</p>	<p>Γεγονότα μικρής διάρκειας παρουσιάζονται εκτεταμένα. Ο χρόνος της αφήγησης έχει μεγαλύτερη διάρκεια από το χρόνο της ιστορίας. Παρεμβάλλονται στοιχεία περιγραφής ή σχόλια που φωτίζουν περισσότερο αντικείμενα, πρόσωπα, γεγονότα και καταστάσεις. Παύση παρατηρείται όταν ο αφηγηματικός χρόνος συνεχίζεται, ενώ ο χρόνος της ιστορίας έχει διακοπή πλήρως. Επιμήκυνση παρατηρείται όταν ο αφηγητής χωρίς να έχει διακόψει την αφήγηση της ιστορίας προχωρά στην αναλυτική παρουσίαση άλλων εσωτερικών διαδικασιών. Σκοπός της επιβράδυνσης είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ η χαλάρωση του αναγνώστη από την δραματικότητα των γεγονότων, ➤ η επίταση της αγωνίας των εξελίξεων, ➤ η διαφώτιση του αναγνώστη με επιπλέον πληροφορίες 	<p>π.χ. «Κι ο καιρός περνούσε έτσι κι όλοι περιμέναμε να κάνει κάτι αυτή η Ελβετία στον αδερφό μου. Και πιο πολύ ο μπαμπάς, που είχε και την υπόσχεση του Χαράλαμπου ότι θα κολυμπούσε σκληρά να περάσει το ποτάμι «ακόμη και φέτος». Μα, σαν ο χρόνος πέρασε κι ο Χαράλαμπος επιστρέφοντας άρχισε να μας δείχνει τι είχε καταφέρει, ο μπαμπάς είπε συγκρατημένα: - Λοιπόν. Εκτός από το να μιλάς γερμανικά, τι άλλο έμαθες;» Βούλα Μάστορη, «Το ποτάμι ζήλεψε»</p>
<p>σκηνή</p>	<p>Ο χρόνος της αφήγησης έχει την ίδια διάρκεια με το χρόνο της ιστορίας. Χαρίζει θεατρικότητα.</p>	<p>π.χ. «— Αυτός είναι ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνες εις το σπίτι μας, και αυτή είναι η μάνα του, που ήλθε τώρα να της πει το σπολλάτη! είπεν ο αδελφός μου, γελάσας προς μεγάλην μου έκπληξιν. — Ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνας! Και από πότε έγινε η μητέρα νοσοκόμος των Τούρκων; ηρώτησα εγώ συνωφρωμένος εξ αγανακτήσεως.» Γεώργιος Βιζυηνός, «Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου» Η εναλλαγή σκηνών, επιβραδύνσεων και επιταχύνσεων δημιουργεί το «ρυθμό» της αφήγησης, μέσω του οποίου, ανάλογα με την τέχνη και το ταλέντο του συγγραφέα, μπορεί να κερδηθεί (ή να μειωθεί) το ενδιαφέρον του αναγνώστη.</p>

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΑΧΥΤΗΤΑ

παράλειψη / έλλειψη

Γεγονότα δεν αναφέρονται γιατί δε σχετίζονται με την ιστορία.

Αφηγηματικό κενό: παραλείπεται ένα τμήμα της ιστορίας ή κάποια γεγονότα που εννοούνται εύκολα ή δε έχουν σημασία για την πλοκή.

περίληψη / σύνοψη

Συνοπτική παρουσίαση των ενδιάμεσων γεγονότων μιας ιστορίας, για να μην αισθανθεί ο αναγνώστης ανία και κούραση.

πάυσεις

Είναι η πλήρης ακινητοποίηση της ιστορίας. Αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη δυνατή επιβράδυνση. Η ιστορία διακόπτεται απότομα και χάνεται από τα μάτια του αναγνώστη. Αιφνιδιάζει τον αναγνώστη και επιτείνει τη αγωνία.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ

μοναδικός τύπος	<p>Μοναδική αφήγηση</p> <p>Πολυμοναδική ή αφήγηση</p>	<p>Αφήγηση μία φορά αυτού που στην ιστορία συνέβη μία φορά.</p> <p>Όσες φορές συνέβη ένα γεγονός τόσες φορές γίνεται και η αφήγησή του. Πρόκειται για εικονιστική αναμετάδοση των επαναλήψεων. Χρησιμοποιείται για έμφαση, αλλά ενδέχεται να κουράσει τον αναγνώστη.</p>	<p>«Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, ξύπνησε ο γέροντας το βασιλιά και του λέει: «Σήκω τώρα, να πάρουμε όλ' αυτά τα δεμάτια, να τα πάμε στ' αλώνι να τ' αλωνίσουμε!». Κουβάλησε στην πλάτη του ο βασιλιάς περισσότερ' από τα μισά, κι ύστερα όλη μέρα, γκαπ γκουπ, τα κοπάνιζε με το δάρτη, ώσπου κάμανε το σάρι σωρό, τ' ανεμίσανε και το βάλανε στο σακί. Κι όλη μέρα την περάσανε πάλε έτσι, νηστικοί κι οι δυο τους, μόνο λίγο νερό ήπιανε από τη στέρνα, που ήτανε κοντά στην καλύβα.»</p> <p>Λαϊκό παραμύθι, «Το πιο γλυκό ψωμί»</p>
συμπυκνωτικός τύπος	<p>Θαμιστική αφήγηση</p>	<p>Ο αφηγητής παρουσιάζει μία φορά γεγονότα που γίνονταν κατ' επανάληψη στο παρελθόν με τη χρήση Παρατατικού. Αποφεύγει να αναφερθεί περισσότερες φορές στο συγκεκριμένο γεγονός για να μην κουράσει τον αναγνώστη.</p>	<p>«Κι έτσι, ο μικρούλης Χανς περνούσε τον καιρό του δουλεύοντας στον κήπο του. Την άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο ήταν πολύ ευτυχισμένος, όταν όμως ερχόταν ο χειμώνας και δεν είχε καρπούς ή λουλούδια να πουλήσει, υπέφερε πολύ από το κρύο και την πείνα, και συχνά αναγκαζόταν να πηγαίνει για ύπνο έχοντας φάει μονάχα μερικά ξερά αχλάδια ή τίποτα σκληρά καρύδια. Κι ακόμα, το χειμώνα υπέφερε από μοναξιά, γιατί ο μυλωνάς ποτέ δεν ερχόταν να τον δει.»</p> <p>Όσκαρ Ουάιλντ, «Ο πιστός φίλος»</p>
επαναληπτικός τύπος	<p>Επαναληπτική ή αφήγηση</p>	<p>Γεγονότα που έγιναν μία φορά εξιστορούνται αφηγηματικά φορές από τον ίδιο αφηγητή ή από διάφορα πρόσωπα της ιστορίας με διαφοροποιήσεις, όμως, ως προς την εστίαση. Εναλλακτικά, επιτυγχάνεται και με χρήση μοτίβων, τα οποία συμβάλλουν στην κλιμάκωση της δράσης ή δίνουν έμφαση στην περιγραφή μιας ψυχικής κατάστασης.</p>	<p>Αφήγηση Γιωργή: «Άλλην αδελφήν δέν είχομεν παρά μόνον τήν Άννιῶ. Ἔhton ἡ χαΐδεμμένη τῆς μικρᾶς ἡμῶν οικογενείας καί τήν ἠγαπῶμεν ὄλοι. Ἄλλ' ἀπ' ὄλους περισσότερον τήν ἠγάπα ἡ μήτηρ μας. Εἰς τήν τράπεζαν τήν ἐκάθιζε πάντοτε πλησίον της καί ἀπό ὅ,τι εἶχομεν ἔδιδε τό καλύτερον εἰς ἐκείνην. Καί ἐνῶ ἡμᾶς μᾶς ἐνέδνε χρησιμοποιοῦσα τά φορέματα τοῦ μακαρίτου πατρός μας, διά τήν Άννιῶ ἠγόραζε συνήθως νέα.»</p> <p>Αφήγηση μητέρας: «Σάν ἐγεννήθηκε τό παιδί καί βγήκεν ἀληθινά κορίτσι, τότε πιά ἤρθεν ἡ καρδιά στόν τόπο της. Τό ὄνομάσαμεν Άννιῶ, τό ἴδιο τό ὄνομα πού εἶχε τό σχωρεμένο, γιά νά μήν ποφαίνεται πῶς μᾶς λείπει κανείς ἀπό τό σπίτι. — Ευχαριστῶ σε, Θεέ μου! ἔλεγα νύχτα καί μέρα. Εὐχαριστῶ σε ἡ ἁμαρτωλή, πού ἐσήκωσες τήν ἐντροπή καί ἐξάλειψες τήν ἁμαρτία μου!»</p> <p>Γεώργιος Βιζυηνός, «Το αμάρτημα της μητρός μου»</p>

ΑΦΗΓΗΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ

Είναι η έκθεση των γεγονότων, η διήγηση των γεγονότων από τον αφηγητή. Παρουσιάζονται πράξεις και γεγονότα επιτρέποντας το ομαλό ξετύλιγμα της ιστορίας. Βασικό στοιχείο της είναι η κυριαρχία του ρήματος.

« Ο πρώτος που γλίστρησε κατά το ποτάμι ήτανε λοχίας. Γλίστρησε ένα πρωινό και βούτηξε. Λίγο αργότερα, σύρθηκε ως τους δικούς του, με δυο σφαίρες στο πλευρό. Δεν έζησε πολλές ώρες.

Την άλλη μέρα, δυο φαντάροι τραβήξανε για κει. Δεν τους ξαναείδε πια κανένας. Ακούσανε μονάχα πολυβολισμούς, και ύστερα σιωπή.»
Αντώνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι»

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Πρόκειται για αναλυτική παρουσίαση προσώπων, τόπων, πραγμάτων, φαινομένων. Στόχος είναι αφενός να προσφέρει αισθητική απόλαυση στον αναγνώστη και να συμβάλει στην προσπάθειά του να σχηματίσει τις αντίστοιχες εικόνες στο μυαλό του, αφού σκιαγραφεί τα πρόσωπα και στήνει το σκηνικό της δράσης. Ως εκ τούτου επιτυγχάνει να φωτίσει την αφήγηση με διάφορες άμεσες ή έμμεσες πληροφορίες, να κάνει ομαλή τη μετάβαση από το ένα αφηγηματικό μέρος στο άλλο, να συμβάλει στην επιβράδυνση της δράσης και να παρατείνει την αγωνία του αναγνώστη. Άλλοτε, με την αισθητική αναπαράσταση του χώρου ή την προβολή στοιχείων κατορθώνει να αιτιολογήσει τη δράση των προσώπων. Στην περιγραφή βασικό ρόλο κατέχει το επίθετο και τα συνδεδετικά και στατικά ρήματα. Στην υποκειμενική περιγραφή, που αφθονεί στη λογοτεχνία, οι λεπτομέρειες που επιλέγονται συνυπάρχουν με τα συναισθήματα που ανακαλεί στον συγγραφέα το αντικείμενο της περιγραφής και γι' αυτό είναι συχνά επίμονη η παρουσία του πρώτου ρηματικού προσώπου, του προσώπου που εισάγει στον λόγο τη διάσταση της γλωσσικής υποκειμενικότητας.

«Ο ένας απ' αυτούς είχε μέτριο ανάστημα, ήταν κάπου είκοσι εφτά χρονών, κατσαρομάλλης και σχεδόν μελαχρινός, με σταχτιά, μικρά, μα φλογερά μάτια. Η μύτη του ήταν πλατιά και πλακουτσωτή, το πρόσωπο με πεταχτά μήλα. Τα λεπτά του χείλη στραβώνανε συνεχώς σ' ένα αδιάντροπο, κοροϊδευτικό και μάλιστα μοχθηρό χαμόγελο, το μέτωπό του όμως ήταν ψηλό και καλοφτιαγμένο κι ομόρφαινε το κάτω μέρος του προσώπου με τα κάπως αγροίκα χαρακτηριστικά.»

Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, «Ο Ηλίθιος»

ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥΤΟΠΟΥ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Ενίοτε έχει τυπικό χαρακτήρα και συμβάλλει στην προσπάθεια του αναγνώστη να αναπαραστήσει στη σκέψη του όσα συμβαίνουν.

Η περιγραφή του χώρου χαρίζει στην αφήγηση την αίσθηση της αληθοφάνειας, ενισχύει την πειστικότητα και συντελεί στη δημιουργία της κατάλληλης ψυχολογικής προετοιμασίας του αναγνώστη για την ανάδειξη των γεγονότων.

Ενδέχεται από την περιγραφή του χώρου να δοθούν πληροφορίες για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση του ήρωα, οι οποίες θα επιτρέψουν την κατανόησή του χαρακτήρα του, της συμπεριφοράς του, της δράσης του.

Ενδέχεται, μέσα από τη λειτουργία σταθερών αντιθέσεων, ο τόπος να σχετίζεται με θετικές ή αρνητικές λειτουργίες και καταστάσεις.

ΣΧΟΛΙΑ

Είναι σκέψεις, απόψεις, κρίσεις του αφηγητή για τα πρόσωπα ή τις καταστάσεις. Αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο αφηγητής τις καταστάσεις και καθοδηγούν την άποψη που διαμορφώνει ο αναγνώστης. Πρόκειται για το σχόλιο του αφηγητή (αφηγηματικό σχόλιο) που συνοδεύει τον λόγο των ηρώων. Το σχόλιο:

- προσδιορίζει με ακρίβεια τους ομιλητές,
- επισημαίνει τις προθέσεις και τις αντιδράσεις τους σε σχέση με τον διάλογο,
- διευκρινίζει τους ρόλους αφηγητή και ήρωα,
- επαινεί ή κριτικάρει τα λεγόμενα των προσώπων,
- σχολιάζει την εκφώνηση,
- υπογραμμίζει την αλήθεια ή το ψεύδος των λόγων τους,
- αναφέρεται στον επιτονισμό και την ένταση της φωνής, δίνοντας πληροφορίες για παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία.

«Κάτι τέτοιους παντογνώστες τους συναντάει κανείς αρκετά συχνά μάλιστα, σε ορισμένα κοινωνικά στρώματα. Όλα τα ξέρουν, όλη η ανήσυχη περιέργεια του μυαλού τους κι οι ικανότητές τους κατευθύνονται ασυγκράτητα προς ένα σημείο —επειδή τους λείπουν φυσικά πιο σπουδαία ενδιαφέροντα και ζωτικές ιδέες, όπως θα ‘λεγε ένας σύγχρονος στοχαστής. Όταν λέμε «όλα τα ξέρουν», πρέπει, εδώ που τα λέμε, να το εντοπίσουμε σ’ ένα αρκετά περιορισμένο πεδίο: που εργάζεται ο τάδε, με ποιους γνωρίζεται, τι περιουσία έχει, που χρημάτισε νομάρχης, με ποιαν είναι παντρεμένος, πόση προίκα πήρε, ποιος είναι ξάδερφός του, ποιος δεύτερος ξάδερφος κ.τ.λ. κ.τ.λ. όλα τέτοιας λογής.»

Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, «Ο Ηλίθιος»

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Τα πρόσωπα της αφήγησης συνομιλούν σε α' πρόσωπο και σε ευθύ λόγο, ενώ απουσιάζει ο αφηγητής. Τυπογραφικά δηλώνεται με τη χρήση παύλας ή εισαγωγικών. Η χρήση του χαρίζει αμεσότητα δραματικότητα, φυσικότητα και ζωντάνια και βοηθά τον αναγνώστη να σχηματίσει πληρέστερα την εικόνα και τις σχέσεις των προσώπων που διαλέγονται, αφού μέσω αυτού του τρόπου διαφαίνεται το ύφος της ομιλίας τους. Συμβάλλει στην πειστικότερη, έτσι, διαγραφή τους, καθώς αυτά παρουσιάζονται με αληθοφάνεια. Μάλιστα, δίνονται πληροφορίες για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και καταγωγή των ηρώων ανάλογα με το αν χρησιμοποιούν επιτηδευμένο ή όχι λόγο και ιδιώματα. Τέλος εξυπηρετεί την εξέλιξη της δράσης προετοιμάζοντας σκηνές οι οποίες έπονται.

«Μα η Αριάγνη με θυμωμένα μάτια έφερε πάλι το πιάτο μπροστά του.

— Φάε το κρέας σου χωρίς ψωμί κι ύστερα φεύγα, του λέει.

— Όστε τραυματίας του Αλαμείν είπε ο Διονύσης που η παρουσία του Σταμάτη τον έκανε ομιλητικό.

— Όχι ακριβώς, είπε ο ξένος. Ήταν ένα ηλίθιο ατύχημα στην Κυρηναϊκή. Πήγα και χώθηκα κάτω από τις βόμβες που άδειαζε ένα γερμανικό μεταγωγικό από το φιλιστρίνι του. Δεν ήμουν καν σε υπηρεσία.»

Στρατής Τσίρκας, «Αριάγνη»

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ

Πρόκειται για την παρουσίαση διαδοχικών σκέψεων και συναισθημάτων συνειρμικά. Η γραφή είναι ελλειπτική και ασυνεχής και ως εκ τούτου δίνεται η αίσθηση της αληθοφάνειας. Εκφέρεται με α' πρόσωπο, σε χρόνο ενεστώτα και εσωτερική εστίαση. Κυριαρχούν ρήματα που δηλώνουν ψυχικές και πνευματικές λειτουργίες (π.χ. «ελπίζω», «σκέφτομαι»). Χαρίζει ζωντάνια, αμεσότητα και δραματοποίηση στο ύφος.

«Σκέφτομαι ότι η ανάσταση είναι απαραίτητη, κυρίως για να εννοηθούν οι μικροί, οι ταπεινοί και καταφρονημένοι, οι καθημερινοί ήρωες. Καταλαβαίνω ότι για έναν Μεγαλέξανδρο μπορεί το τέλος του να συμπίπτει με την εντάφιο εξουθένωσή του. Η δράση του αποτελεί ένα σταθμό και παραμένει με τις ημερομηνίες της στην ιστορία του ανθρώπου. Έπος αποτελεί η ζωή και ο θάνατός του που μπορεί να μας διδάξει, να μας συμβουλέψει. Σκέφτομαι ξανά και πάλι βρίσκω, ότι δεν είναι εντελώς έτσι. Ασήμαντος ο Μεγαλέξανδρος και ο βίος του τιποτένιος, δεν μπορούν να δώκουν ποίημα, δεν αρκούν αν δεν καθρεφτίζονται μέσα σε κάτι παντοτινό, σε μια πίστη που εμπνέει μορφές, ιδέες αθάνατες, που σχηματοποιεί το απόλυτο σε μια κυρίαρχη παρουσία, στο Θεό. Θέλησα να πω κάτι και το πρώτο μου βήμα κιόλας ήταν σφάλμα. Δεν ξέρω πώς να συνεχίσω, ενώ όλη η συνέχεια κρύβεται μέσα στο στήθος μου.»

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Ο πεθαμένος και η ανάσταση»

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Πρόκειται για την πιστή απόδοση εκ μέρους του αφηγητή αφανέρωτων μέχρι εκείνο το αφηγηματικό σημείο σκέψεων και συναισθημάτων ενός προσώπου με τρόπο που να δίνεται η εντύπωση ότι συνδυάζει τα συναισθήματα του προσώπου αυτού με εκείνα του αφηγητή. Χρησιμοποιείται γ' πρόσωπο και παρελθοντικοί χρόνοι, αλλά δεν χρησιμοποιούνται ρήματα εξάρτησης. Αυτό συμβάλλει και στην πληρέστερη ενσωμάτωση των λόγων των άλλων προσώπων στον λόγο του αφηγητή. Παρατηρείται, έτσι, συνδυασμός δύο φωνών, εκείνης του αφηγητή με εκείνη του ήρωα (διφωνικός λόγος).

Όλοι μιλούσανε για τον ατμό και τις ατμομηχανές. Πως μπήκανε ή πως θα 'πρεπε να μπούνε στη ζωή τους, πως θ' άλλαζαν τα πράγματα, οι δουλειές, ο τζίρος, τα έσοδα. Πως θα 'φερνε ο ατμός τα πάνω κάτω στα λιοτρίβια, στα σαπουνάδικα, στους μύλους και στις θαλασσινές μεταφορές. Πως μίκραιναν οι αποστάσεις, πως άνοιγαν οι αγορές, πως θα μπορούσαν να αλλάξουν όψη τα κάθε είδους εργαστήρια της πόλης που φτάσανε τα τρακόσια τότε.

Νίκος Θέμελης, «Η Αναζήτηση»

ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του.

Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους.

Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων,

- η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε),
- οι ιστορικές,
- κοινωνικές και
- οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής,
- η πολιτεία και
- το δίκαιό της (άγραφο ή γραπτό),
- ο πολιτισμός,
- η κουλτούρα και
- η θρησκεία,
- όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη.

Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο

ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- οι κάθε είδους τίτλοι (γενικός τίτλος έργου, τίτλοι διάφορων μερών/κεφαλαίων, υπότιτλοι, μεσότιτλοι, πλαγιότιτλοι)
- οι εισαγωγές
- οι πρόλογοι και οι επιλογοί
- οι αφιερώσεις
- τα μύθο
- οι σημειώσεις, οι διευκρινιστικές πληροφορίες στο κάτω μέρος της σελίδας (υποσελίδες) ή στο τέλος του βιβλίου
- η εικονογράφηση
- το οπισθόφυλλο, το μικρό δηλαδή κείμενο που διαβάζουμε συνήθως στο πίσω μέρος του εξωφύλλου και το οποίο έχει χαρακτήρα πληροφοριακό, διαφημιστικό κτλ.
- οι χρονοτοπικοί δείκτες, δηλαδή οι ενδείξεις που μας δίνουν πολλοί συγγραφείς σχετικά με το πού και πότε γράφτηκε το κυρίως κείμενο.

Στην ουσία, τα περιεχόμενα στοιχεία είναι ένα κείμενο ή μια σειρά κειμένων που συνοδεύει ένα άλλο κείμενο. Η μελέτη της στενής σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στα διαφορετικά αυτά είδη κειμένου, μπορεί να μας οδηγήσει σε πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις και συμπεράσματα και να μας προσφέρει ένα πλήθος από χρήσιμες πληροφορίες: για παράδειγμα, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα περιεχόμενα στοιχεία σχολιάζουν το κυρίως κείμενο, καθοδηγούν την ανάγνωση και την ερμηνεία του κτλ.

Ορισμένοι, για να μελετήσουν καλύτερα το ζήτημα των περιεχόμενων στοιχείων, κάνουν μια πιο λεπτή διάκριση ανάμεσα σε:

- περιεχόμενα στοιχεία, τα οποία συνοδεύουν το κυρίως κείμενο από κοντά, με την έννοια ότι εντάσσονται στον ίδιο τόμο μ' αυτό (είναι όσα αναφέραμε παραπάνω)
- επικείμενα στοιχεία, τα οποία έχουν μια πιο έμμεση σχέση με το κυρίως κείμενο και συνήθως δε βρίσκονται στον ίδιο τόμο μ' αυτό (π.χ. ένα δελτίο τύπου, μια συνέντευξη του συγγραφέα σε κάποιο περιοδικό κτλ.).

Καθώς οι μελετητές άρχισαν να ασχολούνται με το «περικείμενο» μόλις τις τελευταίες δεκαετίες, τα στοιχεία που έχουμε σήμερα στα χέρια μας είναι ακόμη πολύ περιορισμένα. Τα μόνα περιεχόμενα στοιχεία που έχουν εξεταστεί σχετικά ικανοποιητικά, είναι ο τίτλος, καθώς και οι πρόλογοι που συναντάμε σε ορισμένα έργα πεζογραφίας.

[Η τιτλολογία, ο ιδιαίτερος δηλαδή κλάδος που μελετά τους τίτλους, έχει αναπτυχθεί κυρίως στο εξωτερικό, και πιο συγκεκριμένα στη Γαλλία, θέτοντας ερωτήματα όπως τα παρακάτω:

- ποιος ακριβώς είναι ο ρόλος και η λειτουργία του τίτλου σε σχέση με το κυρίως κείμενο; (π.χ. απλώς το ονομάζει, το προβάλλει σαν ένα μέσο διαφημιστικό, δίνει κάποιες πληροφορίες για το περιεχόμενο του;)
- ο τίτλος πρέπει να θεωρηθεί εντός ή εκτός κυρίου κειμένου;
- τι ισχύει για τον υπότιτλο ή για τους υπόλοιπους ενδιάμεσους τίτλους;

Είναι γεγονός ότι, διαβάζοντας έναν τίτλο, μπορούμε αμέσως να κάνουμε ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις, ειδικά σε ό,τι αφορά τη σχέση του με το κυρίως κείμενο. Συγκεκριμένα, υπάρχουν τίτλοι:

- που δε μας δίνουν καμιά πληροφορία για το έργο το οποίο είμαστε έτοιμοι να διαβάσουμε ή απλά δε σημαίνουν απολύτως τίποτε και μόνον εκ των υστέρων, μετά δηλαδή την ανάγνωση του κυρίως κειμένου, μπορούμε να τους κατανοήσουμε (π.χ. «Παραρτάμα» του Δημοσθένη Βουτυρά, «Οκτάνα» του Ανδρέα Εμπειρίκου)
- που μας προϊδεάζουν για ό,τι πρόκειται να διαβάσουμε, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο (π.χ. «Μονόλογος ευαισθήτου» του Εμμανουήλ Ροΐδη, «Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο» του Νικηφόρου Βρεττάκου)
- που δίνουν την εντύπωση ότι μας προετοιμάζουν για την ανάγνωση αλλά στην ουσία μας παραπλανούν (π.χ. «Οι τρεις σωματοφύλακες» του Αλ. Δουμά, που στην ουσία είναι η ιστορία του τέταρτου)
- που αμφισβητούν τα καθιερωμένα και μας θέτουν σε σοβαρό προβληματισμό για να μπορέσουμε να τους εξηγήσουμε (π.χ. «Μυθιστόρημα» του Γ. Σεφέρη, που είναι ο τίτλος μιας ποιητικής συλλογής)
- που σχετίζονται έμμεσα με τη θεματική του έργου ή λειτουργούν συμβολικά (π.χ. «Η ζωή εν τάφω» του Στρ. Μυριβήλη, «Το πλατύ ποτάμι» του Γιάννη Μπεράτη)
- που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον μας σε ένα συγκεκριμένο στοιχείο του έργου, το οποίο ίσως αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση του συνόλου (π.χ. «Τα χταποδάκια» του Μ. Καραγάτση)
- που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον μας στον κεντρικό ήρωα ή σε κάποια ιδιότητα ή ενέργειά του (π.χ. «Αλέξης Ζορμπάς» του Νίκου Καζαντζάκη, «Ο συμβολαιογράφος» του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή, «Η φόνισσα» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, «Ο Σιούλας ο ταμπάκος» του Δημήτρη Χατζή, η παραλογή «Του νεκρού αδελφού»).

Από την άλλη πλευρά, οι πρόλογοι, που κυρίως τους συναντάμε στα μυθιστορήματα, έχουν μελετηθεί λιγότερο αλλά παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον, καθώς είναι αρκετά συχνό φαινόμενο και στην ελληνική πεζογραφία, ιδίως του περασμένου αιώνα. Αξίζει να αναφέρουμε τους διδακτικούς προλόγους του Αδαμάντιου Κοραή, ή τους προλόγους με τους οποίους πολλοί συγγραφείς προσπαθούν να μας πείσουν ότι μας μεταφέρουν πραγματικά και όχι μυθοπλαστικά γεγονότα (π.χ. ο πρόλογος στη «Ζωή εν τάφω» του Στρ. Μυριβήλη) Γενικά, μπορούμε να θεωρήσουμε τον πρόλογο ως τέχνασμα του συγγραφέα: ωστόσο, είναι βέβαιο ότι μπορεί να μας προσφέρει πολλές πληροφορίες και βοηθητικά στοιχεία, να κατευθύνει την ανάγνωση του έργου, να δημιουργήσει προσδοκίες που στη συνέχεια δεν ικανοποιεί κτλ. Συνεπώς, όταν υπάρχει, είναι ένα στοιχείο που οφείλουμε να λάβουμε σοβαρά υπόψη και να προσπαθήσουμε να το εξηγήσουμε.]